

Hur ser svenskar på korruption?

En nulägesrapport om korruption i Sverige

SAMMANFATTNING

Sverige rankas som ett av världens minst korrupta länder bl.a. i Transparency Internationals (TI) korruptionsindex CPI. CPI:n baseras dock på experters uppfattningar och redovisar inte medborgarnas egna uppfattningar av korruptionen i landet.

TI:s senaste mätning Global Corruption Barometer 2016, är världens största opinionsundersökning om korruption. Den svenska delen av undersökningen som baseras på telefonintervjuer med 1 000 svenskar under vintern 2015 ger en unik nulägesrapport av hur vi i Sverige uppfattar korruption. Vad svensken ser i vardagen och tycker är viktigt att prioritera. Barometern innehåller frågor om vad som är det effektivaste verktyget mot korruption, vilken samhällsinstitution som är mest respektive minst förtroendeingivande, och inom vilken yrkeskategori som risken för korrupt beteende är störst.

Även om Sverige i en relativ jämförelse är förhållandevis förskonat från korruption och anses ha ett starkt integritetssystem¹ så rapporteras det med jämna mellanrum om kontrakt till kompisföretag, mutor i form av matchbiljetter, lyxrenoveringar eller pengar, samt gräddfiler vid tillsättning av tjänster. När förtroendet för formella beslutsprocesser minskar ges en negativ påverkan på tilliten till det politiska och rättsliga systemet. Skatteintäkter spenderas på felaktiga eller tveksamma sätt vilket i sin tur leder till sämre samhällsservice för medborgarna.

Endast 8 % har fullt förtroende för företagsledare.

TI Sverige har identifierat gränsytan mellan den offentliga sektorn och näringslivet som ett stort riskområde för korruption.

Det är tydligt att skyddet för de som rapporterar om oegentligheter behöver förbättras. Skyddet mot repressalier och möjligheten till full anonymitet måste stärkas. Pågående utredningar och kommande lagstiftningar är alla viktiga steg på vägen.*

Samtidigt som en tredjedel anser att rapportering är det mest effektiva sättet att motverka korruption svarade lika många att risken för negativa konsekvenser är den största anledningen till att inte rapportera korruption.

8

Nästan åtta av tio tycker att vanliga människor kan göra skillnad i arbetet mot korruption och mer än 80 % menar att de har en skyldighet att visselblåsa om de upptäcker oegentligheter.

* I Sverige har det saknats ett effektivt skydd mot repressalier från arbetsgivare. Lagen som träder i kraft 1 januari 2017 stärker skyddet för visselblåsare i offentlig sektor.

VAD ÄR KORRUPTION?

Fler och fler ansluter sig till Transparency Internationals breda definition:

”att utnyttja sin ställning för att uppnå otillbörlig fördel för egen eller annans vinning”.

I den svenska lagstiftningen saknas dock fortfarande korruption som begrepp. Lagstiftningen rör främst givande och tagande av muta. Därtill tillkommer exempelvis bedrägeri, förskingring, jäv samt trolöshet mot huvudman. Vidare kan även tjänstefel samt regleringen i upphandlingslagstiftningen ligga till grund för ”korruptionsbrott”.

TI:s definition öppnar för att fler oegentligheter faktiskt räknas som korrupta beteenden.

FÖRETAGSLEDARE MEST KORRUPTA

Den svenska korruptionsbarometern visar att företagsledare har lägst förtroende bland de svarande vad gäller risken för korrupt agerande. En övervägande majoritet (92 %) anser att företagsledare är korrupta i varierande utsträckning. 15 % menar att de flesta eller alla företagsledare är korrupta. Detta kan jämföras med genomsnittet i den europeiska regionen (som omfattar Europa och Centralasien) där en av fyra betraktar de flesta eller alla företagsledare som korrupta.

I Sverige uppfattar tre fjärdelar att kommunpolitiker är korrupta i varierande utsträckning. Detta ligger i linje med liknande mätningar och studierⁱⁱ som också lyfter fram näringslivsrepresentanter och politiker på lokal nivå som de mest korrupta yrkesgrupperna. I en undersökning från 2013ⁱⁱⁱ instämde hälften av de svarande i påståendet att det är vanligt att politiker missbrukar sin förtroendeställning och att det största problemet finns i den kommunala sektorn.

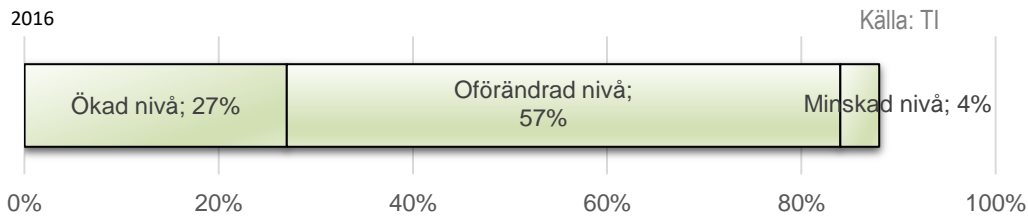
Det kan dock diskuteras om detta är den faktiska åsikten om verklig förekomst bland de svarande eller om den allt mer uppmärksammade mediebevakningen av bland andra kommunalpolitiker och företagsledare har påverkat uppfattningen. Omfattande rapportering om ”gräddfiler” i offentliga upphandlingar och mutaffärer på miljonbelopp i näringslivet har säkerligen bidragit till en större medvetenhet om korruption.

Det alltmer utbredda användandet av TI:s breda definition av korruption som missbruk av förtroendeställning har troligen höjt medvetenheten om att inte enbart givande och tagande av muta är korrupt beteende.

TI Sverige har identifierat att ett av de största riskområdena för korruption är gränsytan mellan den offentliga och den privata sektorn. Den decentraliserade välfärden med omfattande och komplexa upphandlingar torde vara en bidragande orsak till en ökning av korruptionsfall.

ÖKAR KORRUPTIONSNIVÅN?

Undersökningen visar att 27 % av svenskarna tycker att korruptionsnivån har ökat det senaste året medan 57 % menar att den är oförändrad.

Vid den senaste svenska mätningen (2007) trodde en tredjedel att nivån skulle kvarstå och sex av tio tillfrågade såg en ökning av korruptionsnivån. Detta kan visa på att svenskar uppfattar att korruptionen har minskat de senaste åren.

REGERINGENS ARBETE MOT KORRUPTION MER EFFEKTIVT

I barometern svarande 35 % av svenskarna att regeringen bekämpar korruption effektivt. Det är en ökning med nästan tio procentenheter sedan den senast svenska mätningen år 2007. Då ansåg endast 24 % att dåvarande regering utförde ett effektivt korruptionsarbete.

Diskussionen kring flera av TI Sveriges fokusfrågor de senaste åren, så som en förstärkt mutlagstiftning, arbetet för att förhindra anonyma nationella partibidrag och ett förstärkt skydd för de som rapporterar om oegentligheter kan ha bidragit till ett ökat förtroende för de folkvaldas korruptionsförebyggande åtgärder.

Tillsammans med Belgien, Nederländerna, och Storbritannien tillhör Sverige de länder vars medborgare är mest positiva till sina respektive regeringars arbete att motverka korruption.

EN TREDJEDEL SER REPRESSALIER SOM ETT HOT FÖR VISSSELBLÅSARE

En tredjedel av de tillfrågade svarar att olika former av rapportering, inklusive visselblåsning, är det mest effektiva verktyget mot korruption. 24 % av de svarande i regionen (Europa och Centralasien) instämmer med svenskarna; visselblåsning är det mest effektiva verktyget mot korruption.

Lika många (33 %) svenskar menar dock att risken för repressalier är det största hindret för att rapportera om oegentligheter. Det kan noteras att fler svenskar än genomsnittet i Europa-regionen, d.v.s. 30 %, avskräcks att rapportera på grund av risken för repressalier. Detta kan minska viljan att agera visselblåsare och slå larm. Det innebär att det blir mindre sannolikt att olika former av oegentligheter uppmärksammas.

I likhet med bland annat Statskontoret^{iv} efterlyser TI Sverige inte enbart en stark lagstiftning för skydd för personer som slår larm om oegentligheter - det behövs även en motståndskraftig och öppen kultur. Denna måste omfatta tydliga kontrollmekanismer, adekvata rapporteringsrutiner och en positiv inställning till förbättringsåtgärder.

Trots den höga andel som lyfter risken för negativa konsekvenser så är det ändå fler än åtta av tio som skulle blåsa i visselpipan om de upptäckte korruptionsmisstankar. Nästan lika många (78 %) skulle rapportera även om de var tvungna att vittna.

Elva procent menar att avsaknaden av bevis är den största anledningen att inte rapportera. Få anmälda korruptionsfall i Sverige leder till rättsliga åtgärder och det faller ofta tillbaka på avsaknad av bevis. Även om 69 % menar att det är accepterat att rapportera korruptionsmisstankar så svarade 17 % att det inte är accepterat att rapportera.

HÄLFTEN VILL STOPPA PÅVERKAN PÅ PARTIER OCH POLITIKER

Över 50 % av de svarande tycker att partibidrag från privata företag borde förbjudas och 54 % menar att rika individer använder sitt inflytande för att påverka politiker. Liknande resultat (60 %) redovisas i Europaregionen. Nu gällande svensk lagstiftning öppnar, genom begränsat förbud mot anonyma bidrag, för otillbörlig påverkan på lokal och regional nivå medan central nivå är reglerad. En nyligen publicerad utredning^v föreslår en utökad omfattning av förbudet mot anonyma bidrag som även omfattar lokal och regional nivå.

GLOBAL CORRUPTION BAROMETER - METOD

Transparency Internationals globala korruptionsbarometer, Global Corruption Barometer, är världens största opinionsundersökning om uppfattningar och erfarenheter av korruption. Korruptionsbarometern har publicerats sedan 2002.

Den svenska undersökningen är en del av en större kartläggning som täcker 42 länder i Europa och Centralasien och närmare 60 000 personer. Tillsammans med ytterligare fyra regionala undersökningar från Afrika söder om Sahara, Asien och Oceanien, Amerika samt Mellanöstern och Nordafrika-regionen utgör de den världsomspännande korruptionsbarometern. Undersökningarna från Afrika söder om Sahara och Mellanöstern och Nordafrika-regionen har publicerats under 2015-2016. Nu är det Europa och Centralasiens tur.

Till skillnad från tidigare år innehåller den svenska korruptionsbarometern inga frågor om egen erfarenhet om korruption, utan håller sig till åsikter och uppfattningar. Den svenska undersökningen, som baseras på telefonintervjuer med 1 000 vuxna personer under vintern 2015, har utförts med finansiellt stöd av Regeringskansliet.

KONTAKT

Birgitta Nygren,
vice ordförande, TI Sverige
Tfn: 072-034 74 02

Brita-Lena Ekström,
styrelseledamot, TI Sverige
Tfn: 073-056 70 51

ⁱ "Motståndskraft, oberoende, integritet – Kan det svenska samhället stå emot korruption?", Transparency International (2011)

ⁱⁱ Exempelvis SOM-institutets mätning "Svenskarnas attityder till korruption" (2015) och ESO-studien "Allmän nytta eller egen vinning?" (2013)

ⁱⁱⁱ "Allmän nytta eller egen vinning?", Expertgruppen för Studier i Offentlig ekonomi (ESO) (2013)

^{iv} "Köpta relationer. Om korruption i det kommunala Sverige.", Statskontoret (2012)

^v "Ökad insyn i partiets finansiering – ett utbyggt regelverk", SOU 2016:74